

Een reis door de wereld van Astrid Lindgren

Tot mijn eerste herinneringen behoren de boeken van Astrid Lindgren. Mijn moeder, die de Nederlandse vertaalster van Astrid was, las ze allemaal aan ons voor. Dit heeft grote invloed gehad op mijn latere leven.

Toen ik 8 jaar was kochten mijn ouders een oud huis in Småland, de Zweedse provincie waar Astrid Lindgren geboren is. Daar gingen we alle vakanties naar toe. Onze burens, een broer en een zus, hadden een boerderij waar ik elke dag hielp. Het was een ouderwetse hoeve, waar de boerin de koeien met eeuwenoud gezang uit het bos lokte, waar gehooïd werd op stenige weidjes en waar eten werd gemaakt op een houtfornuis.

Ik deed met mijn breiwerkje mee aan naaikransjes, terwijl de dominee orgel speelde en de oude vrouwen uit de buurt voorlas. Deze vrouwen dronken hun koffie van schoteltjes met een suikerklontje tussen de lippen geklemd.

Ik was er van overtuigd dat mijn toekomst in Småland zou liggen en dat ik de boerderij zou overnemen en boerin zou worden.

Småland werd ook in zekere zin mijn toekomst, maar meer dankzij een andere plek waar ik ook heel wat uren per dag doorbracht: ons oude knechtenhuis. Daar bouwde ik met mijn broer en zus enorme landschappen en poppenhuizen. Landschappen met meertjes, rivieren en grotten; poppenhuizen met meubeltjes, serviesgoed, gordijnen, beschilderd behang en een provisiekast gevuld met eten. Alles gemaakt van hout, stof en klei.

Nu klinkt het misschien alsof mijn leven zich volledig afspeelde in Zweden, maar ik groeide op in Nederland. Mijn Nederlandse vriendjes hadden nog nooit een Emil-timmerschuurtje gezien, een Karlsson-kaneelbroodje geproefd of gelopen door een mistig Ronja-bos. Toch genoten zij evenveel van Astrids boeken als ik.

Misschien is het niet zo verwonderlijk dat ik met deze achtergrond en een schrijvende moeder uiteindelijk kinderboekenillustrator ben geworden. Na de Rietveld-academie in Amsterdam debuteerde ik met illustraties voor een boek van Astrid Lindgren dat zich in Småland rond 1910 afspeelde. Ik kreeg de mogelijkheid mijn verlangen naar de koude Zweedse winter te schilderen, terwijl ik in de Nederlandse motregen zat. Het was alsof mijn jeugdherinneringen versmolten met die van Astrid. Het grappige is dat ik mijn feitenkennis niet zozeer opdeed in bibliotheken, maar vooral bij mijn Zweedse burens. Daar vond ik in de kledingkast kleren die hun ouders nog hadden gedragen en in de porceleinkast lag het oude serviesgoed. Bovendien was in hun hoofden alle informatie bewaard over hoe de mensen rond het jaar 1910 in Småland leefden. Mijn Smålandse debuut werd een succes en al snel maakte ik meer prentenboeken met Astrid Lindgren. Maar ik werkte ook met anderen samen en begon zelf te schrijven.

Het was dankzij de prentenboeken met Astrid Lindgren dat regisseur/toneelspeler Staffan Götestam mij benaderde met het verzoek de verhalenreis voor Junibacken te ontwerpen. In een kabelbaan zou het publiek door Astrid Lindgrens wereld reizen en haar boeken opnieuw beleven.

In eerste instantie had ik mijn bedenkingen over dit plan. Waarom moesten er sprookjesreizen gebouwd worden, gebaseerd op Astrids werk? Waren de boeken dan

niet genoeg? Ik vond die hele kabelbaan ook twijfelachtig. Mocht het publiek niet in zijn eigen tempo door die wereld lopen?

Maar al snel zag ik in dat je met deze kabelbaan de mogelijkheid zou hebben groot en klein mee te nemen op een reis door de verhalen, waarbij licht, geluid en beweging volledig op elkaar afgestemd waren en waar ik zelf de zichthoeken en kijkhoogten zou kunnen bepalen. Bovendien zou er geen glas nodig zijn om de decors te beschermen. Ondanks al mijn twijfels stapte ik in dit miljoenenproject.

Mijn uitgangspunt was een maquette met de route die de kabelbaan zou volgen en de ruimtes eromheen. De opdracht was om zes van Astrids boeken daar een plaats te geven. Hoe, dat mocht ik zelf verzinnen.

Allereerst moest ik een station en een treinwagon tekenen. Voor mij was het vanzelfsprekend dat ik zou beginnen in Vimmerby, Astrids geboorteplaats. Ik baseerde mijn ontwerp op het station van Vimmerby zoals dat er uitgezien zou moeten hebben rond 1910. Gezeten in een houten treinwagon zou het publiek de reis door de verhalen maken. Van de realistische boeken Madieke en Emil van de Hazelhoeve in Småland, via de minder realistische werken Karlsson van het dak en Nils Ukkepek in Stockholm naar de sprookjeswereld van Ronja de roversdochter en De gebroeders Leeuwenhart.

Ik gebruikte filmachtige technieken door in mijn ontwerpen de schaal van het decor en de hoogte van de kabelbaan naar behoefte te veranderen. Zo was het bijvoorbeeld belangrijk dat wij, net als Karlsson, over Stockholm zouden vliegen. Daarom werden 240 huizen op schaal gebouwd die je van boven uit de kabelbaan zou zien liggen. Karlssons eigen huis zou er juist zo realistisch mogelijk uit moeten zien, met al zijn eigenaardige spullen op ware grootte. Hier denderde de treinwagon dan recht doorheen.

Toen ik mijn tekeningen maakte was ik er steeds op gericht de hoofdpersonen niet te duidelijk te tekenen, zodat die niet zouden botsen met eerdere versies en vertolkingen. Emil sliep in een donkere kast met zijn pet over zijn ogen. Birk en Ronja zaten als silhouetten bij een kampvuur. Zo hoopte ik dat ik de kinderen genoeg ruimte zou laten voor hun eigen beelden. Er werden allerlei decorbouwers van grote schouwburgen in Stockholm aangetrokken. Hun ervaringen hielpen me bij het omzetten van mijn tweedimensionale beelden in driedimensionale decors. Het werd een eindeloos geëxperimenteer en een zoektocht naar oplossingen. Er waren veel praktische beperkingen. De regels voor de brandveiligheid waren zo streng dat de kostuummaakster zich haast genoodzaakt voelde om alle kostuums uit blik te vervaardigen! Elke dag was er wel weer een nieuwe verrassing in de vorm van een nooduitgang of brandtrap middenin Emils timmershuur of in Ronja's burcht.

In de laatste periode werkte ik met meer dan zestig decorbouwers: bomenmakers, huizenbouwers, rotsbeeldhouwers, rekwisiteurs, lichtontwerpers, landschapbouwers, dieren-, poppen- en drakenmakers. Sommigen hadden twintig jaar ervaring, anderen waren lange tijd werkloos geweest binnen hun vakgebied. Maar allen kregen ze van mij de opdracht de boeken van Astrid Lindgren te (her)lezen, zodat de decorbouwers wisten welk verhaal ze zouden 'vertellen'.

Al snel ontdekte ik dat mijn tekeningen niet toereikend waren als decorontwerp. Ik begon aanvullende beschrijvingen te maken. Als ik vertelde dat Ronja de roversdochter in de Zweedse Vikingtijd thuishoorde en het Bramendal van de

gebroeders Leeuwenhart in de Zweedse Middeleeuwen, dan was het voor de ontwerpers gemakkelijker de door mij getekende architectuur en kostuums te begrijpen. Ter ondersteuning van het getekende materiaal deelde ik honderden foto's uit van bloeiende kersenbomen, Smålandse schuurdeuren, mossige dakpannen, oude straatlantaarns en watervallen. Ik reisde van Zuid-Zweden naar Lapland en verzamelde overal materiaal. Soms nam ik bemoste takken of zwarte blokken steen mee, die ik dan achter op mijn fiets naar de verschillende werkplaatsen van de decorbouwers bracht. Zo probeerde ik te laten zien wat ik precies bedoelde met mijn tekeningen.

Ondanks al mijn inspanningen was het toch alsof de bouwers mij opleidden tot decorontwerpster. Ze leerden me van alles over de verschillende materialen, en al snel maakte ik zelf maquettes en bouwtekeningen. En als je dan bedenkt dat ik vóór die tijd nog nooit een schaalliniaal had vastgehouden!

We werkten dag en nacht want we begonnen in tijd- en geldnood te komen. Voor een miljoenenproject waren we een ongebruikelijke weg ingeslagen: experimenten, kleinschaligheid en persoonlijke inbreng. Mijn intuïtie zei me dat het meest persoonlijke uiteindelijk het meest universele zou opleveren. Dat dit botste met de zakelijke leiding van Junibacken was niet zo verwonderlijk. Het was niet altijd even makkelijk hen ervan te overtuigen dat ieder detail met de hand gemaakt moest worden en dat er geen massaproductie van bijvoorbeeld poppenhandjes mogelijk was. Dat de poppenmakers een heel karakter mochten maken zorgde nu juist voor de werkvreugde. Een boer met grote knuisten, mevrouw Petrell met haar slanke vingers vol ringen. Met veel gevoel en inleving werkten de bouwers, zo hard als zij konden.

De enige persoon die reisleider op deze bijzondere reis zou kunnen zijn was natuurlijk Astrid Lindgren. Gedurende enkele weken zaten wij iedere ochtend samen bij haar thuis te werken aan een passende tekst die tijdens de treinreis voorgelezen zou worden. Ten slotte was Astrid tevreden met haar tekst. Deze werd in vele talen vertaald en mijn moeder sprak de Nederlandse tekst in. En toen, eindelijk, werd op 8 juni 1996 Junibacken geopend door de Zweedse koning, koningin en kroonprinses.

Ik stapte in het treintje en hoorde mijn moeder Astrids verhaal voorlezen, zoals zij dat vijfentwintig jaar daarvoor ook had gedaan.

Marit Törnqvist